

GŁOSA DO UCHWAŁY SĄDU NAJWYŻSZEGO Z DNIA 4 KWIETNIA 2023 R., III CZP 11/22*

JOANNA WAGA **

DOI: 10.26399/iusnovum.v20.2.2026.24/j.waga

STRESZCZENIE

Niniejszy komentarz do uchwały Sądu Najwyższego III CZP 11/22 ma na celu rozważenie, czy hipoteka na mieniu osoby trzeciej powinna wygasać po umorzeniu długów upadłego. Opracowanie odnosi się do akcesoryjności hipoteki oraz jej roli, a także dopuszczalności podporządkowania jej innym celom uznanym przez ustawodawcę w Prawie upadłościowym. Zawiera analizę charakteru instytucji umorzenia oraz tego, czy proponowane przez Sąd Najwyższy rozwiązanie jest zgodne z normatywnym celem regulacji, jakim jest zmierzanie do zaspokojenia wierzyciela. Głosa porusza również kwestie potencjalnych konsekwencji płynących z zastosowania orzeczenia w praktyce, do których należy osłabienie funkcji hipoteki oraz pozycji wierzyciela, a także ryzyko nadużyć po stronie dłużników. Rozważania obejmują też problematykę wpływu, jaki orzeczenie może wywierać w kontekście warunkowego umorzenia zobowiązań w postępowaniu upadłościowym.

Słowa kluczowe: hipoteka, umorzenie długu, wygaśnięcie

GLOSS ON THE RESOLUTION OF THE SUPREME COURT OF 4 APRIL 2023, III CZP 11/22***

ABSTRACT

This commentary on Supreme Court resolution III CZP 11/22 seeks to address the question of whether a mortgage on a third party's property should be extinguished upon cancellation of the bankrupt's debts. It deals with the accessoriness of a mortgage and its role, as well as the admissibility of making a mortgage serve other purposes sanctioned by the legislature in the Bankruptcy Act. The commentary analyses the nature of the debt cancellation mechanism and the extent to which the solution proposed by the Supreme Court is compatible with the

* Uchwała Sądu Najwyższego z 4 kwietnia 2023 r., III CZP 11/22, OSNC 2024, nr 5, poz. 47.

** mgr, Katolicki Uniwersytet Lubelski (Polska), e-mail: joanna.waga@vp.pl, ORCID: 0009-0001-3554-4775

*** Resolution of the Supreme Court of 4 April 2023, III CZP 11/22, OSN 2024, No. 5, item 47.

normative aim of the regulation, which is to seek creditor satisfaction. It also discusses the potential consequences of applying the judgment in practice, including the weakening of the function of a mortgage and of the position of the creditor, and the risk of abuse by debtors. Reference is also made to the impact the judgment may have in the context of conditional debt cancellation in bankruptcy proceedings.

Keywords: mortgage, debt cancellation, extinguishment of a mortgage

TEZA

Umorzenie wierzytelności na podstawie art. 369 ust. 2 Ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe, w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 stycznia 2016 r., skutkuje wygaśnięciem hipoteki na nieruchomości stanowiącej własność osoby trzeciej, ustanowionej na zabezpieczenie tej wierzytelności.

WPROWADZENIE

Niniejsza glosa stanowi próbę odpowiedzi na pytanie o dopuszczalność trwania hipoteki obciążającej mienie osoby trzeciej w sytuacji umorzenia zobowiązań dłużnika osobistego przez sąd w postępowaniu upadłościowym. Obejmuje analizę przedstawionych w toku postępowania sądowego argumentów oraz wybranych regulacji prawnych, przy uwzględnieniu konsekwencji zastosowania rozwiązania zaproponowanego przez Sąd Najwyższy.

STAN FAKTYCZNY

Stan faktyczny stanowiący tło dla wydanej uchwały był następujący: poprzednik prawny Pozwanego udzielił kredytu podmiotowi, wobec którego później ogłoszono upadłość. Zabezpieczeniem były dwie hipoteki ustanowione na nieruchomości lokalowej Powódki niebędącej dłużnikiem osobistym. Sąd Rejonowy po zakończeniu postępowania upadłościowego umorzył w całości niezaspokojone zobowiązania upadłego kredytobiorcy. W następstwie Powódka zażądała wykreślenia z księgi wieczystej wpisów hipoteki umownej ustanowionej na jej nieruchomości dla zabezpieczenia długów upadłego. Argumentacja zawarta w pozwie zakładała, że umorzenie długu w postępowaniu upadłościowym skutkować powinno wygaśnięciem hipotek, zgodnie z dyspozycją art. 94 u.k.w.h.¹

Rozpoznając skargę kasacyjną, Sąd Najwyższy przedstawił do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi zagadnienie prawne:

Czy umorzenie na podstawie przepisu art. 369 ust. 2 Ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe w brzmieniu sprzed dnia 1 stycznia 2016 r., wierzytelności przy-

¹ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tj. Dz.U. z 2023 r., poz. 1984).

sługującej kredytodawcy względem kredytobiorcy, zabezpieczonej hipoteką ustanowioną na nieruchomości stanowiącej własność osoby trzeciej, skutkuje względem dłużnika hipotecznego będącego jednocześnie stroną czynności bankowej ustanowienia hipoteki, wygaśnięciem zabezpieczonej tą hipoteką wierzytelności, pociągającym za sobą wygaśnięcie hipoteki w rozumieniu przepisu art. 94 Ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece?

ROZSTRZYGNIECIE

Według art. 369 p.u.n. w brzmieniu obowiązującym do 1 stycznia 2016 r. dopuszczalność umorzenia długów była zależna od zaistnienia wymienionych w przepisie szczególnych okoliczności. Celem regulacji miało być uwolnienie dłużnika od zobowiązań, tak aby powrócił do równowagi ekonomicznej. Podkreślono, że instytucja ta nie uzasadnia przerzucenia ryzyka na wierzycieli, a jej zastosowanie powinno być wyjątkowe. W art. 369 p.u.n. nie przewidywano, że umorzenie długów nie narusza zobowiązań poręczyciela czy współdłużnika, w odróżnieniu od art. 291 p.u.n., brak więc regulacji, która utrzymywałaby hipotekę w mocy po umorzeniu zobowiązań upadłego. Również z uwagi na jej akcesoryjny charakter przyjęto za nieuzasadnione utrzymanie hipoteki po ustaniu wierzytelności, którą zabezpiecza. Zasadą ustanawianą przez art. 94 u.k.w.h. jest, że w razie wygaśnięcia wierzytelności ustaje również jej zabezpieczenie, nawet gdyby w następstwie dług pozostał niezaspokojony. Wyjątki w tym zakresie powinny wynikać z przepisów szczególnych.

OCENA ORZECZENIA

Głosowaną uchwałę należy ocenić krytycznie. Zgodnie z wyrażonym w niej poglądem umorzenie zobowiązań w postępowaniu upadłościowym pociąga za sobą wygaśnięcie hipoteki obciążającej mienie osoby trzeciej. Za stanowiskiem tym przemawiają pewne racje, rozważenia wymaga jednak, czy z uwagi na specyfikę postępowania upadłościowego oraz konsekwencje zastosowania uchwały rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego nie powinno być odmienne.

Głosowana uchwała zapadła na podstawie stanu prawnego obowiązującego przed dniem 1 stycznia 2016 r. Art. 369 p.u.n. stanowił wówczas, że w postanowieniu o zakończeniu postępowania upadłościowego obejmującego likwidację majątku upadłego, którym jest osoba fizyczna, sąd, na wniosek upadłego, może orzec o umorzeniu w całości lub części zobowiązań upadłego, które nie zostały zaspokojone w postępowaniu upadłościowym, jeżeli niewypłacalność była następstwem wyjątkowych i niezależnych od upadłego okoliczności, materiał zebrany w sprawie daje podstawę do stwierdzenia, że nie zachodzą okoliczności stanowiące podstawę do pozbawienia upadłego prawa prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek oraz pełnienia funkcji reprezentanta lub pełnomocnika w spółce handlowej, przedsiębiorstwie państwowym, spółdzielni, fundacji lub stowarzyszeniu lub gdy upadły rzetelnie wykonywał obowiązki nałożone na niego w postępowaniu upadłościowym. Umorzeniem miały być objęte wierzytelności umieszczone na liście

wierzytelności oraz wierzytelności, które mogły zostać zgłoszone, jeżeli ich istnienie stwierdzone było dokumentami upadłego, nie podlegały zaś umorzeniu należności alimentacyjne, renty z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci, wierzytelności ze stosunku pracy oraz składki na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe pracowników.

Naturalnym skojarzeniem dotyczącym skutku umorzenia długu zabezpieczonego rzeczowo jest wygaśnięcie hipoteki. Uzasadnia to jej akcesoryjny charakter, który wynika z art. 94 u.k.w.h. W orzecznictwie panuje pogląd, że: „wygaśnięcie hipoteki na podstawie tego przepisu dotyczy wszystkich przypadków wygaśnięcia wierzytelności, niezależnie od przyczyny, czy to na skutek zaspokojenia interesu wierzyciela, czy wygaśnięcia mimo niezaspokojenia”². Należy jednak mieć na uwadze wyjątki, które przewidywać mogą trwanie hipoteki pomimo dezaktualizacji zabezpieczonej nią wierzytelności³. Choć zwykle powinny one wynikać z ustawy *expressis verbis*, orzecznictwo dowodzi, że akcesoryjność może doznawać ograniczeń poprzez zastosowanie zasad słuszności. Przykładem jest pogląd o trwaniu hipoteki na mieniu osoby trzeciej wtedy, gdy ustaje byt osoby prawnej będącej dłużnikiem osobistym⁴. Utrzymanie zabezpieczenia uzasadnione jest wówczas ochroną wierzyciela przed możliwymi nadużyciami. Wydaje się, że analogiczny sens ma utrzymanie hipoteki w mocy po umorzeniu zobowiązań w postępowaniu upadłościowym.

Pogląd o decydującym znaczeniu akcesoryjności hipoteki nie występuje w orzecznictwie jednolicie. W myśl przeciwnego stanowiska:

zasada akcesoryjności hipoteki ma co do zasady służyć ochronie dłużnika rzeczowego w tym znaczeniu, że ma go zabezpieczać przed odpowiedzialnością szerszą od dłużnika osobistego, a więc wówczas, gdy takiej odpowiedzialności wobec wierzyciela nie ponosi już dłużnik osobisty. Ma go też chronić przed możliwością podwójnej zapłaty wierzycielowi za ten sam dług. Nie jest natomiast celem zasady akcesoryjności hipoteki to, aby prowadziła ona do uwolnienia od odpowiedzialności dłużnika rzeczowego w sytuacji, w której wierzyciel wykreślonego z rejestru sądowego dłużnika osobistego nie traci definitywnie prawa do uzyskania zaspokojenia swojej wierzytelności⁵.

Bezwzględne podporządkowanie stosunków zobowiązaniowych akcesoryjności hipoteki może prowadzić do naruszenia zasad słuszności i podważać pewność obrotu prawnego. Przedstawiony w uchwale pogląd wydaje się sprowadzać istotę hipoteki do uzależnienia jej bytu od istnienia wierzytelności. Wypacza to cel akcesoryjności, która ma przede wszystkim chronić dłużnika rzeczowego przed odpowiedzialnością ponad przyjęte zobowiązanie i aktualny stan wierzytelności. Uzasadnia ona ustanie hipoteki zwłaszcza wtedy, gdy wierzytelność zaspokoiono bądź gdy doszło do jej modyfikacji, tak że skorzystanie z niej naruszałoby zasady słuszności. Za wiodącą należy uznać raczej funkcję hipoteki, jaką jest zabezpieczenie realizacji roszczenia.

² Postanowienie Sądu Najwyższego z 4 lipca 2014 r., II CSK 574/13, LEX nr 1493236.

³ T. Czech, *Księgi wieczyste i hipoteka. Komentarz. Tom II. Hipoteka*, LEX/el. 2024, art. 94, Nb. 20.

⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z 10 maja 2012 r., IV CSK 369/11, LEX nr 1238133.

⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z 10 września 2015 r., II CSK 745/14, OSNC 2016, nr 7–8, poz. 90.

Podzielić można wątpliwość co do istnienia na tle art. 369 p.u.n. skutku podobnego do ustanowionego przez art. 291 p.u.n. Z jednej strony wydaje się, że jeżeli ustawodawca chciałby, aby skutek taki miał miejsce w przypadku art. 369 p.u.n., wówczas przewidziałby to w jego treści. Z drugiej jednak – wykładnia taka w swoich skutkach jest sprzeczna z celem tej regulacji, a także z *ratio legis* postępowania upadłościowego. W art. 2 ust. 1 p.u.n. wskazuje się, że postępowanie należy prowadzić tak, aby roszczenia wierzycieli mogły zostać zaspokojone w jak najwyższym stopniu, a jeśli racjonalne względy na to pozwolą – dotychczasowe przedsiębiorstwo dłużnika zostało zachowane. Zasada optymalizacji powinna stanowić pryzmat, przez który dokonywana jest wykładnia ustawy, tak aby wierzyciele byli chronieni z pierwszeństwem przed innymi podmiotami⁶. Przyjmuje się, że ochrona wierzycieli oraz dążenie do ich zaspokojenia mają wiodące znaczenie dla prowadzenia postępowania i „nie powinno jej osłabiać kierowanie się innymi względami, m.in. ratowaniem dłużnika”⁷.

W stanie prawnym obowiązującym przed 1 stycznia 2016 r. art. 2 ust. 2 p.u.n. wskazywał, że postępowanie uregulowane ustawą wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej należy prowadzić tak, aby umożliwić umorzenie zobowiązań upadłego niewykonanych w postępowaniu upadłościowym, a jeśli jest to możliwe – zaspokoić roszczenia wierzycieli w jak najwyższym stopniu. Postępowanie konsumenckie ma służyć przede wszystkim umożliwieniu upadłemu znajdującemu się w trudnej sytuacji majątkowej „nowego startu”, poprzez uwolnienie go od długów, których nie jest w stanie zaspokoić⁸. Wiodącym jego celem jest umorzenie zobowiązań niewypłacalnego dłużnika, dzięki czemu otrzymać ma szansę na znormalizowanie swojej sytuacji majątkowej⁹. O ile w sprawach konsumenckich pogląd Sądu Najwyższego znajduje pewne uzasadnienie, o tyle w postępowaniu względem przedsiębiorców powoduje wątpliwość z uwagi na stawiany wobec nich wymóg podwyższonej staranności. Ponadto, po ogłoszeniu upadłości oraz umorzeniu zobowiązań upadłego, nieuzasadnione jest przerzucanie ryzyka na wierzycieli. Zabezpieczając swoje roszczenie, dążą przecież do tego, aby uchronić się przed skutkami takich okoliczności. Ze względu na odmienny cel postępowania konsumenckiego, nie są dyskusyjne zasadność instytucji umorzenia długu *per se* ani skutek w postaci wygaszenia jego zabezpieczenia udzielonego przez upadłego. Inaczej rzecz ma się względem zabezpieczenia na majątku osoby trzeciej. Rozciągnięcie na nią ekstraordynaryjnych korzyści umorzenia zobowiązań jawi się jako pewne nadużycie.

W art. 369 p.u.n. ustanawiano wyjątkowe przesłanki, które miały uzasadniać umorzenie zobowiązań upadłego. Warto zauważyć, że aktualnie jedyną przesłanką umorzenia zobowiązań upadłego jest jego trwała niezdolność do regulowania zobowiązań w przyszłości. Wprowadzenie szczególnych wymogów świadczących o dobrej wierze i braku winy upadłego uznać należy za słuszne. Umorzenie

⁶ R. Adamus, w: *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, red. A.J. Witosz, A. Witosz, Warszawa 2014, art. 2, Nb. 6.

⁷ P. Janda, *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2023, art. 2, Nb. 1, 2.

⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z 25 maja 2021 r., I CSKP 100/21, LEX nr 3220045.

⁹ *Ibidem*.

zobowiązań modyfikuje zasadę *pacta sunt servanda*, wywiera też ujemny wpływ na ochronę praw wierzycieli upadłego. Rozciągnięcie tak dalece korzystnych i ingerujących w stosunki zobowiązaniowe skutków na osobę trzecią będącą dłużnikiem rzeczowym doprowadza do wypaczenia tej instytucji. Z uwagi na możliwość umorzenia zobowiązań jedynie osoby fizycznej, wykładnia taka jest zwłaszcza rażąca, gdy hipoteka obciąża majątek osoby prawnej¹⁰.

Z uwagi na ścisły związek przesłanek umorzenia zobowiązań sformułowanych przez art. 369 p.u.n. z postępowaniem upadłego, dłużnik hipoteczny nie ma możliwości wywarcia wpływu na jego zastosowanie. Stąd też dyskusyjny jest argument dotyczący ochrony osoby trzeciej, skoro ewentualność uwolnienia się od odpowiedzialności rzeczowej za cudzy dług pozostaje całkowicie zależna od zachowania upadłego. Sąd Najwyższy wskazuje, że brak podstawy prawnej, która stanowiłaby *expressis verbis*, iż umorzenie zobowiązań upadłego na podstawie art. 369 p.u.n., nie uchybia prawom wierzyciela zabezpieczonego hipotecznie. Jedyną podstawą wykładni zakładającej ustanie hipoteki jest przy tym art. 94 u.k.w.h. Choć kierunek ten nie jest całkowicie bezzasadny, wydaje się, że z uwagi na wykładnię celowościową i formułę art. 369 p.u.n. nie stanowi dostatecznego uzasadnienia dla rozszerzenia zakresu jego skutków. Słusznie zauważa R. Adamus, że wygaszenie zobowiązań upadłego dyktowane jest szczególnymi, osobistymi okolicznościami. Zastosowana wykładnia doprowadza natomiast do uczynienia jej beneficjentem innych podmiotów ponad dopuszczalny w myśl ustawy zakres¹¹.

Artykuł 291 p.u.n. nie rozciąga wprost swojego zastosowania na umorzenie długu upadłego. Mimo nierozciągnięcia skutku z art. 291 na art. 369 p.u.n. *de iure*, wydaje się jednak, że stanowiło to zamiar ustawodawcy¹². Wykładnia literalna, choć mająca pierwszeństwo, nie powinna prowadzić do wniosków sprzecznych z normalnym celem regulacji. *A minori ad maius*, skoro konsensualna modyfikacja wierzytelności poprzez zawarcie układu nie narusza zabezpieczeń na mieniu osób trzecich, tym bardziej nie powinno mieć to miejsca po umorzeniu długu przez sąd, na co wierzyciel nie ma już żadnego wpływu. Wydaje się wręcz, że wygaszenie hipoteki na mieniu osoby trzeciej prowadziłyby do wniosków *contra legem*. Oznaczałoby to nieuzasadnione różnicowanie dopuszczalności trwania hipoteki w sytuacji umorzenia długów przez sąd oraz zawarcia układu¹³. Do art. 291 p.u.n. zbliżone aktualnie są art. 370a oraz 491(15) p.u.n., które stosowane powinny być *per analogiam* nie tylko do planu spłaty, ale również do umorzenia długów upadłego¹⁴. Wierzytelności, mimo uwolnienia upadłego od odpowiedzialności za nie, trwają i uzasadniają ich dochodzenie od osoby trzeciej związanej obligacyjnie z wierzycielem¹⁵. Jest to koherentne zarówno z osobistym charakterem przesłanek umorzenia długów,

¹⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z 24 stycznia 2020 r., III CZP 53/19, LEX nr 2769780.

¹¹ R. Adamus, *Czy oddłużenie upadłego powinno skutkować wygaśnięciem hipoteki na mieniu osoby trzeciej?*, „Monitor Prawa Bankowego” 2023, nr 9, s. 61.

¹² Wyrok Sądu Najwyższego z 10 września 2015 r., II CSK 745/14, OSNC 2016, nr 7–8, poz. 90; wyrok Sądu Najwyższego z 10 maja 2012 r., IV CSK 369/11, LEX nr 1238133.

¹³ R. Adamus, *Czy oddłużenie upadłego powinno skutkować...*, op. cit., s. 67.

¹⁴ A.J. Witosz, w: *Prawo upadłościowe. Komentarz*, red. A.J. Witosz, Warszawa 2021, art. 491(15), Nb. 11; P. Janda, *Prawo upadłościowe...*, op. cit., art. 370a, Nb. 11.

¹⁵ P. Janda, *Prawo upadłościowe...*, op. cit., art. 491(15), Nb. 12.

jak i z celem postępowania w postaci oddłużenia przy zaspokojeniu wierzycieli w miarę istniejących możliwości.

Należy zwrócić uwagę na istotne osłabienie instytucji hipoteki, będące skutkiem zajętego w orzeczeniu stanowiska. Podstawową jej funkcją jest zabezpieczenie roszczeń wierzyciela, przy czym bez znaczenia pozostają zmiany właściciela obciążonej nieruchomości. Ustanowienie dłużnikiem rzeczowym osoby trzeciej tak, aby zniwelować ryzyko niewypłacalności dłużnika osobistego, wydaje się zapewniać silniejszą ochronę. Pogląd wyrażony w uchwale sprawia, że funkcja ta staje się iluzoryczna. Czyniąc oddłużenie upadłego wiodącym celem postępowania, doprowadza do osłabienia zasady optymalizacji, a przez to również pozycji wierzycieli. Zmiana hierarchii tych wartości oznacza rozciągnięcie skutków umorzenia zobowiązań na inne podmioty kosztem wierzycieli. Należy pamiętać, że modelowo postępowanie powinno zmierzać do jak najpełniejszej realizacji zobowiązań dłużnika. Zgodzić się należy, że zaspokojenie wierzycieli nie powinno następować za wszelką cenę, zwłaszcza gdy niezdolność do spłaty wynika ze szczególnych okoliczności, w których znalazł się upadły. Konsekwencje umorzenia zobowiązań nie powinny jednak obejmować podmiotów, których nie dotyczą uzasadniające je okoliczności.

Przyjmując stanowisko wyrażone w uchwale, konsekwentnie należałoby uznać, że wygaśnięcie hipoteki spowoduje każde umorzenie zobowiązań upadłego, również warunkowe. Problem powstaje w sytuacji uchylenia postanowienia o warunkowym umorzeniu zobowiązań. Wówczas, zgodnie z art. 369 ust. 2g p.u.n., zobowiązania nie ulegają umorzeniu. Wydaje się jednak wątpliwe wywodzenie na tej podstawie reaktywacji wygaszonej hipoteki na mocy samego uchylenia postanowienia o warunkowym umorzeniu długów. Gdyby jednak tak się stało, kłopotliwe może być podjęcie decyzji o wykreśleniu hipoteki z księgi wieczystej i jej ponownym wpisie. Gdyby zaś hipoteka definitywnie wygasła wraz z warunkowym umorzeniem długu, po uchyleniu postanowienia co prawda wierzyciel mógłby dochodzić roszczenia uwzględnionego w planie spłaty, jednak przy dodatkowym nakładzie czasu oraz kosztów.

Niewątpliwie utrzymanie hipoteki po umorzeniu zobowiązań upadłego implikuje wątpliwość co do stosunków między dłużnikiem osobistym a rzeczowym po zaspokojeniu długu przez tego ostatniego. W rzeczywistości dłużnik rzeczowy ponosi wtedy odpowiedzialność za dług upadłego, od którego nie może żądać regresu. Przyjmuje się, że dłużnika osobistego i rzeczowego łączy odpowiedzialność *in solidum*. Podstawy odpowiedzialności są odmienne i w pewnej mierze wzajemnie niezależne, gdyż ustanawiają indywidualną odpowiedzialność za dług. Zobowiązania *in solidum* powinny być traktowane analogicznie do zobowiązań solidarnych *sensu stricto*, co oznacza m.in. prawo wierzyciela do żądania zaspokojenia jego roszczenia od każdego z dłużników, również w pełnym zakresie¹⁶. Możliwość ta wynika z tego, że obaj dłużnicy są powiązani obligacyjnie bezpośrednio z wierzycielem, *ergo* obaj mają wobec niego obowiązki. Oba podmioty są przy tym zobowiązane aż do chwili pełnego zaspokojenia roszczenia¹⁷. Zachodzi więc naturalne

¹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z 27 kwietnia 2016 r., II CSK 361/15, LEX nr 2051475

¹⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 20 stycznia 2015 r., I ACa 656/14, LEX nr 1770657.

dla zabezpieczenia ryzyko po stronie właściciela obciążonej nieruchomości, które wynika ze zmniejszenia go po stronie wierzyciela w wyniku ustanowienia hipoteki. Po zaspokojeniu wierzyciela z przedmiotu zabezpieczenia ryzyko związane ze skutkami ogłoszenia upadłości przerzucone zostałoby na dłużnika rzeczowego, który byłby pozbawiony możliwości uzyskania regresu. Z uwagi na cel postępowania upadłościowego, jest to jednak kierunek bardziej słuszny niż obarczanie ryzykiem wierzycieli. Przemawia za tym również specyfika regresu należnego w ramach odpowiedzialności *in solidum*, którego rozmiar zależny jest od stosunku łączącego dłużników¹⁸. Skoro sąd upadłościowy wywiera wpływ na to zobowiązanie, uzasadniona jest równoległa modyfikacja roszczenia zwrotnego.

Wskazuje się z jednej strony, że po zaspokojeniu wierzyciela z hipoteki na mieniu osoby trzeciej w toku postępowania upadłościowego ewentualny regres powinien zostać uwzględniony w planie spłaty¹⁹. Prawdopodobne jest jednak niez uzyskanie przez dłużnika rzeczowego pełnego zwrotu świadczenia. Z drugiej – „współdłużnik po zaspokojeniu wierzyciela już po ustaleniu planu spłaty nie ma uprawnienia do żądania zwrotu wypłaconego świadczenia od upadłego”²⁰, co również oznacza obciążenie tych podmiotów ryzykiem poniesienia odpowiedzialności za cudzy dług. Wydaje się, że przy umorzeniu zobowiązań dłużnika osobistego uzasadniony jest analogiczny skutek²¹. Nie jest to także sprzeczne z regułami i wartościami postępowania upadłościowego, skoro podobną konstrukcję ustawodawca wprowadza *ipso iure*.

W uchwale poruszona została dopuszczalność powołania się przez dłużnika rzeczowego na umorzenie zobowiązań upadłego poprzez art. 73 u.k.w.h., który uprawnia go do podnoszenia zarzutów przysługujących dłużnikowi osobistemu. Wydaje się jednak, że z uwagi na nadzwyczajny charakter przesłanek umorzenia długów upadłego, naruszałoby to zasadę słuszności. Oznaczałoby to powołanie się przez osobę trzecią na niewypłacalność, która jej samej nie dotyczy. Umorzenie długów uzasadnione jest dążeniem do umożliwienia dłużnikowi powrotu do normalnego funkcjonowania²². Ustawodawca dopuszcza je ściśle wyjątkowo, gdyż uzależnione jest od okoliczności prowadzących do niemożliwości wykonania zobowiązania²³. Podstawowym trybem postępowania upadłościowego powinno być jednak ustalenie planu spłaty celem przynajmniej częściowego spłacenia długu. Wątpliwe jest, aby zamiarem ustawodawcy było stworzenie osobie trzeciej, której wskazane okoliczności nie dotyczą, możliwości ubocznego skorzystania z umorzenia długu. Oddłużenie powinno dotyczyć upadłego, a przy tym w miarę możliwości pozwalać na zaspokojenie wierzyciela. Zgodne z tym tokiem rozumowania jest założenie, że z ówczesnego art. 291 p.u.n. wynikał wyjątek od art. 73 u.k.w.h.²⁴

¹⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z 19 maja 2016 r., III CSK 263/15, LEX nr 2108505.

¹⁹ A.J. Witosz, w: *Prawo upadłościowe...*, op. cit. (2021), art. 491(15), Nb. 13.

²⁰ P. Janda, *Prawo upadłościowe...*, op. cit., art. 491(15), Nb. 12.

²¹ A.J. Witosz, w: *Prawo upadłościowe...*, op. cit. (2021), art. 491(15), Nb. 11.

²² F. Zedler, w: *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, red. A. Jakubecki, F. Zedler, Warszawa 2011, art. 369, Nb 1.

²³ A. Machowska, A. Ludwicyńska, P. Skibiński, *Upadłość przedsiębiorców z uwzględnieniem praktyki notarialnej*, Warszawa 2023, s. 410.

²⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z 24 stycznia 2020 r., III CZP 53/19, LEX nr 2769780.

Pewną wątpliwość wzbudza porównanie umorzenia zobowiązań upadłego do udzielanego przez sąd zwolnienia z długu. Według art. 508 k.c. zwolnienie z długu stanowi umowę między dłużnikiem a wierzycielem²⁵, obejmującą zgodę stron na wygaszenie długu. Trudno jednak zrównywać dobrowolną modyfikację stosunku przez jego strony oraz wygaszenie zobowiązań orzeczeniem sądu, uzasadnionym zaistnieniem szczególnych okoliczności. Zwolnienie z długu jest raczej zbliżone do układu z wierzycielami, gdyby prowadził on do rezygnacji ze spłaty roszczenia. Celem umorzenia długów jest uwzględnienie trudnej sytuacji upadłego i udzielenie mu pomocy zgodnie z zasadami słuszności, podczas gdy przyczyny zwolnienia z długu mogą być kompletnie inne. Stąd też zrównanie obu instytucji z uwagi na zbliżoną konsekwencję wydaje się nadużyciem. Umorzenie długów w postępowaniu upadłościowym, z uwagi na uzasadniające je okoliczności oraz władczy charakter orzeczenia, bliższe jest do zawartej w art. 357¹ k.c. klauzuli *rebus sicstantibus*. W przeciwieństwie do zwolnienia z długu, ingerencja w stosunek zobowiązaniowy należy do sądu, nie do stron. Jednocześnie sama podstawa ingerencji jest zbliżona – strony, zawierając umowę, raczej nie tworzą zobowiązań, gdy spodziewają się, że te nie zostaną zrealizowane. Niezależnie jednak od tego, z uwagi na odpowiedzialność *in solidum*, zastosowanie powinien mieć art. 373 k.c., zgodnie z którym zwolnienie z długu lub zrzeczenie się solidarności przez wierzyciela względem jednego z dłużników solidarnych nie ma skutku względem współdłużników.

WNIOSKI

Wyrażony przez Sąd Najwyższy pogląd, zgodnie z którym umorzenie zobowiązań upadłego pociąga za sobą wygaśnięcie hipoteki na mieniu osoby trzeciej, może prowadzić do pewnych nadużyć. Z uwagi na tradycyjną funkcję postępowania upadłościowego pogląd ten stoi w sprzeczności z jego podstawowymi zasadami i celami. Skutkiem proponowanego przez Sąd Najwyższy ukształtowania sytuacji dłużnika rzeczowego jest jednoczesne osłabienie pozycji wierzycieli. Osłabieniu ulega również funkcja hipoteki jako środka zapewniającego dużą pewność zaspokojenia roszczenia, nawet gdy istnieją przeszkody w zaspokojeniu przez dłużnika osobistego. Jednak, choć postulowane w niniejszej glosie utrzymanie hipoteki na mieniu osoby trzeciej mimo umorzenia długu wydaje się słuszne, to jednak zarówno w uprzednio obowiązującym, jak i w aktualnym stanie prawnym niewątpliwie pozostaje dyskusyjne w świetle literalnego brzmienia przepisów ustawy Prawo upadłościowe. Z tego powodu, *de lege ferenda* słuszne byłoby doprecyzowanie wskazanej kwestii w sposób pozwalający na zachowanie balansu między koniecznością udzielenia pomocy upadłemu a ochroną wierzyciela. Rozwiązaniem mogłaby być regulacja wprost wskazująca, że umorzenie zobowiązań nie narusza praw wierzyciela względem hipoteki ustanowionej na mieniu osoby trzeciej. Wskazane byłoby przy tym wyłączenie odpowiedzialności dłużnika rzeczowego w sytuacjach uzasadnionych względami słuszności, jak np. ryzyko doprowadzenia do jego niewypłacalności.

²⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 15 kwietnia 2019 r., V ACa 40/18, LEX nr 3039875.

BIBLIOGRAFIA

- Adamus R., *Czy oddłużenie upadłego powinno skutkować wygaśnięciem hipoteki na mieniu osoby trzeciej?*, „Monitor Prawa Bankowego” 2023, nr 9, s. 57–68.
- Czech T., *Księgi wieczyste i hipoteka. Komentarz. Tom II. Hipoteka*, LEX/el. 2024.
- Janda P., *Prawo upadłościowe. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2023.
- Machowska A., Ludwicyńska A., Skibiński P., *Upadłość przedsiębiorców z uwzględnieniem praktyki notarialnej*, Warszawa 2023.
- Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, red. A. Jakubecki, F. Zedler, Warszawa 2011.
- Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, red. A.J. Witosz, A. Witosz, Warszawa 2014.
- Prawo upadłościowe. Komentarz*, red. A.J. Witosz, Warszawa 2021.

Cytuj jako:

Waga J., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2023 r., III CZP 11/22*, „Ius Novum” 2026, nr 2(20), s. 174–183. DOI: 10.26399/iusnovum.v20.2.2026.24/j.waga